

Методичні рекомендації щодо викладання правознавства у 2018/2019 навчальному році

У 2018-2019 навчальному році чинними є такі програми: для 9-го класу «Навчальна програма з основ правознавства», для 10-11-х профільних класів – «Правознавство» (профільний рівень). Програми названих предметів розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua, видані окремими брошурами та опубліковані у фахових виданнях.

Програма курсу з правознавства спрямована на отримання знань, навичок, ставлень і ціннісних орієнтацій, необхідних людині для ефективного соціального функціонування, реалізації її життєвих цілей і завдань, забезпечення умов для формування елементів правової культури, правових орієнтирів та правомірної поведінки учнів.

У процесі вивчення курсу важливим є оволодіння учнями практично значущими для них знаннями та розуміннями, застосування найважливіших понять і термінів, розвиток у школярів/школярок навичок діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, уміння аналізувати з правової точки зору явища та ситуації суспільного і повсякденного життя, використовувати правові знання та навички для реалізації та захисту своїх прав та формування активної громадянської позиції.

Під час вивчення правознавства особливу увагу варто приділити правам людини як наскрізному компоненту усіх навчальних дисциплін.

Відповідно до *Керівних принципів освіти в галузі прав людини для систем середньої школи*, розроблених Бюро демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ БДПЛ), *основні компетенції в галузі прав людини для учнів середніх шкіл включають такі основні елементи:*

знання і розуміння (філософія прав людини, принципи прав людини і прав дитини, міжнародні стандарти, дотримання прав людини);

ставлення і цінності (повага до себе та інших, критичне мислення, толерантність тощо);

навички та поведінка (відстоювання прав людини тощо).

Під час викладання правознавства варто також звернути увагу на *рекомендації Координатора проектів ОБСЄ в Україні щодо запровадження підходу, заснованого на правах людини, до загальної середньої освіти в Україні (соціогуманітарний цикл)*. У результаті посилення освітнього компоненту з прав людини, засвоєння учнями/ученицями знань і розуміння принципів прав людини надасть можливість користуватися своїми правами і реалізовувати їх, а також поважати і відстоювати права інших.

Процес навчання правознавства повинен бути спрямований на ознайомлення учнів/учениць із принципами та нормами права; виконання вправ на застосування принципів та норм права у стандартних ситуаціях (тактичне навчання); згодом розв'язування правових проблемних задач (стратегічне

навчання – конструювання методів вирішення проблем); завершуватися навчання повинно рефлексією розв’язків, тобто прищепленням цінностей шляхом засвоєння уроків із розв’язування проблемних задач (усвідомлення важливості тих чи тих ідей).

Окремою структурною складовою програм є *практичні заняття* (уроки), які включені до програм упродовж вивчення певного правознавчого змісту. Кожне практичне заняття є тематичним і має певне змістове наповнення відповідно до контексту конкретної теми. Програма передбачає також уроки-узагальнення до розділів курсу та підсумкові уроки до курсу. На цих уроках учні/учениці за допомогою вчителя/вчительки мають можливість систематизувати та узагальнити вивчене, відрефлексувати процес навчання, реалізувати міжпредметні зв’язки.

Ураховуючи важливість прав людини як наскрізного компонента усього освітнього процесу, особливу увагу потрібно приділити *ознайомленню учнів/учениць із Міжнародним біллем прав людини, що складається із Загальної декларації прав людини (1948), Міжнародного пакта про громадянські і політичні права (1966) і Міжнародного пакта про соціальні, економічні і культурні права (1966). Також важливо передбачити практичні заняття щодо застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950) та обов’язковості практики Європейського суду з прав людини в Україні. Окремо варто ознайомити учнів/учениць із Конвенцією ООН про права дитини (1989)*

Практичні заняття за методикою проведення можуть бути різноманітними: неімітаційні (дискусії, екскурсії, виїзні заняття), імітаційні неігрові (аналіз конкретних ситуацій або документації), імітаційні ділові, рольові ігри, ігрове проектування тощо.

Одним із різновидів практичної роботи є дослідні практичні роботи. Приміром, складання позову про відшкодування моральної шкоди, стягнення аліментів; складання шлюбного договору або трудового договору, конституційної скарги тощо.

Використання на уроках практичних завдань передбачає не тільки підвищення рівня знань учнів за рахунок активізації їхньої навчально-пізнавальної діяльності, а й сприяє розвитку їхніх творчих здібностей та формуванню практичних компетенцій.

Серед навчальних ресурсів для проведення практичних завдань, зокрема з акцентом на права людини, варто використовувати напрацювання міжнародних організацій, таких як ООН, Рада Європи та ОБСЄ, які містяться у відкритому електронному доступі в мережі Інтернет.

Також слід пам’ятати про законодавчі зміни, що стосуються конституційно-правового та галузевого регулювання суспільних відносин Верховною Радою України було прийнято низку законів, які повинні бути враховані при викладанні правознавства: «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 р. № 2447-VIII, «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII, [«Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»](#) від 18.01.2018 р. № 2268-VIII, [«Про запобігання та протидію домашньому насильству»](#) від 07.12.2017 р. № 2229-VIII,

«Про освіту» від 05.09.2018 р. № 2145-VIII, зміни до процесуальних кодексів від 3.10.2017 р.

Як показує аналіз проведення Всеукраїнської учнівської олімпіади з правознавства у 2017/2018 навчальному році, завдання олімпіади включають законодавчі новели, прийняті Верховною Радою України за останні дві сесії. Завершення чергової сесії парламенту в січні кожного року є рубежем для визначення кінцевої дати прийняття нових законодавчих актів, що можуть входити до змістової частини програми олімпіади. Цьогорічна олімпіада містила достатньо багато питань, спрямованих на розвиток ціннісних уявлень про право її учасників: історичний розвиток українського права; порядок організації державної влади; права людини та способи їх захисту; європейські стандарти прав людини; протидія домашньому насильству; особливості утримання батьками своїх дітей; участь неповнолітніх у збройних військових конфліктах; працевлаштування неповнолітніх тощо.

Варіативні курси правознавчого й громадянознавчого змісту в основній школі виконують роль пропедевтичних курсів та курсів до профільної підготовки учнів. Це «Живи за правилами» (7–8 кл.); «Вчимося бути громадянами» (8 клас); «Ми – громадяни України» (9 клас).

Варіативні курси правознавчого й громадянознавчого змісту в основній школі виконують роль пропедевтичних курсів та курсів допрофільної підготовки учнів. Це «Живи за правилами» (7–8 кл.); «Вчимося бути громадянами» (8 клас); «Ми – громадяни України» (9 клас).

В умовах війни України з Росією вкрай актуальним є вивчення курсу за вибором «Міжнародне гуманітарне право» (для учнів 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти). Вивчення курсу сприятиме виробленню в учнів стійкої зацікавленості проблемами міжнародного гуманітарного права, формування вміння використовувати гуманістичні цінності, як базові в повсякденному житті і в подальшій професійній діяльності; вести діалог, спілкуватися з носіями різних культур і цінностей; культуру ненасильницьких відносин, здатність аналізувати свої погляди тощо. Також надзвичайно важливим є формування громадсько активних та відповідальних молодих людей, здатних дотримуватися норм гуманітарного права і принципів поваги до життя і людської гідності, захищати і розвивати їх у майбутніх сферах своєї діяльності. Школярі мають розуміти причини появи тимчасово переміщених осіб, біженців, складнощі їхнього життя тощо.